

С.В. Ромашкін,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного права
та правосуддя,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, при визначенні цивільних прав і обов'язків особи чи при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, що пред'являється особі.

Право на справедливий судовий розгляд є процесуальним правом кожної людини, чий права порушені, не визнані чи оспорується. Суть цього права полягає в тому, що, по-перше, воно є правом для захисту інших прав, а по-друге, це право має власну самодостатню цінність як складовий елемент принципу верховенства права.

Як свідчить практика звернень громадян зі скаргами до Європейського суду, поняття “*справедливий суд*” може тлумачитись досить неоднозначно. Як правило особи, які не досягли у судовому провадженні бажаного результату, не завжди можуть уточнити, у чому конкретно полягала неповага з боку національних судів до їх права на справедливий суд. У багатьох випадках скарга на несправедливий судовий розгляд полягає у запереченні результату судового розгляду справи та твердженнь щодо помилок стосовно фактів та права.

У зв'язку з цим слід нагадати позицію Суду, який зазначив, що згідно зі ст. 19 Конвенції, його функції полягають у забезпеченні Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї. Зокрема, питання помилок щодо фактів та права, які начебто були припущені національним судом, не належить до компетенції Суду доти, доки такі помилки не порушують прав та свобод, що захищаються Конвенцією (див. *Garcia Ruiz v. Spain*). Більше того, тоді як ст. 6 Конвенції гарантує право на справедливий суд, вона не встановлює ніяких правил стосовно допустимості доказів чи способу їх оцінки. Це питання регулюється, головним чином, національними законодавством та судами. Суд нагадує, що хоча п. 1 ст. 6 Конвенції

зобов'язує суди аргументувати прийняті ними рішення, це не можна розуміти як вимогу надавати вичерпну відповідь на кожне питання, підняте стороною під час судового розгляду справи.

Так, у справі „Мельничук проти України” заявник скаржився на несправедливе рішення національних судів у його справі, посилаючись на національне законодавство. Суд, розглянувши матеріали, надані заявником, вирішив, що заявник не надав доказів щодо скарги про порушення у цій справі процесуальних гарантій, передбачених ст. 6 Конвенції і вирішив, що заява є очевидно необґрунтованою і має бути відхилена відповідно до пп. 3 та 4 ст. 35 Конвенції [1].

Питання реалізації принципу справедливості судового розгляду справи є одним з найбільш складних і дискусійних, що викликано цілою низкою причин. ЄСПЛ чітко поділяє питання справедливості судового процесу і питання правильності чи хибності судового рішення. ЄСПЛ не вправі встановлювати, чи правильно було ухвалено рішення, однак вправі вирішити, чи був розгляд справи справедливим.

Не зважаючи на важливість принципу справедливості судового розгляду, ЄСПЛ не напрацював якихось формально визначених правил та критеріїв справедливості. В окремих рішеннях ЄСПЛ можна зустріти позицію, що “справедливий розгляд справи” включає в себе такі аспекти належного відправлення правосуддя, як право на доступ до правосуддя, рівність сторін, змагальний характер судового розгляду справи, обґрунтованість судового розгляду тощо [2, с. 65].

Практика ЄСПЛ засвідчує, що право на доступ до суду включає в себе й право на ухвалення *рішення по справі*.

До конструкції “права на розгляд справи” також включається обов'язковий та остаточний характер судового рішення, а саме: обов'язок держав-учасниць Конвенції забезпечити остаточність судових рішень розуміється як те, що права вищих судів переглядати судові рішення мають використовуватися з метою виправлення допущених помилок, а не для проведення нових слухань.

Наступним елементом права на справедливий суд згідно ст. 6 Конвенції є право на *розумний строк розгляду справи*. ЄСПЛ не визначає жодних конкретних строків, які можна вважати розумними або нерозумними – це питання вирішується в кожній окремій справі з урахуванням усіх особливостей та обставин, а саме, звертається увага на комплексність справи – оцінювання складності справи з урахуванням обставин та фактів, що ґрунтуються на праві та тягнуть за собою певні юридичні наслідки, належну поведінку заявника, яка не повинна становити умисного затягування розгляду справи та належну поведінку

органів державної влади – зобов'язання договірних сторін організувати свої правові системи таким чином, щоб дати можливість судам реалізувати п. 1 ст. 6 Конвенції та неможливість зловживання своїми зобов'язаннями через недоліки судової системи.

Крім вищезазначених критеріїв розумного строку розгляду справи, у практиці ЄСПЛ звертається увага на значущість для заявника питання, що є предметом розгляду, або особливе становище сторони в процесі. Так, без зволікань мають розглядатись справи про піклування над дітьми, трудові спори, справи, пов'язані з травматизмом та інші [3].

ЄСПЛ поширює вимогу щодо розумності строків не тільки на розгляд справи в суді, але й на *виконання судового рішення*. У справі “Будров проти Росії” ЄСПЛ прямо вказує, що право на звернення до суду, закріплене у ст.6 Конвенції, було б ілюзорним, якби правова система країн-учасниць Конвенції допускала, що судові рішення, яке набрало законної сили та є обов'язковим для виконання, залишалось би не чинним по відношенню до однієї зі сторін всупереч її інтересам. Тлумачення ст.6 Конвенції у світлі принципу верховенства права вимагає більш широкого підходу, за яким формальності не можуть бути підставами для виправдання несправедливості. Отже, не можна уявити, що ст.6 Конвенції, захищаючи право на розумний строк розгляду справи, не передбачала би захисту права на виконання судового рішення [4].

Враховуючи практичні кроки України на шляху до утвердження верховенства права та останні позитивні тенденції в українському правовому полі, можна сподіватись, що застосування положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Суду з прав людини національними органами та судовими інстанціями дозволять у майбутньому уникати констатації Європейським судом порушення Україною положень Конвенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коваль І. Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини щодо України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_7474
2. Моул Н. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод. Статья 6. Право на справедливое судебное разбирательство. Прецеденты и комментарии / Н. Моул, К. Харби, Л.Б. Алексева. М.: Российская академия правосудия, 2001. 139 с.

3. Рурич С.В. Право на справедливий суд в контексті статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року 10.07.2018. URL: <https://www.zakjust.gov.ua/yurydychni-konsultatsii/1437>

4. Трегубов Е.Л. Право на справедливий суд в практиці європейського суду з прав людини. *Форум права*. 2010. № 1. С. 358–363 URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10telzpl.pdf>